

Ivan R. V. Rumánek

Oponentský posudok

Jana Ryndová: *Drama „Jošicune mezi květy sakur“*. *Minamoto no Jošicune jako stratég, dvořan a literární mýtus*. Univerzita Karlova, Ústav Dálného východu, 2012. Školitel: Prof. Zdenka Švarcová.

Jana Ryndová si vytýčila zaujímavú tému, ktorá, dá sa povedať, je jedna z kľúčových tém japonských dejín a japonskej literatúry. Postava Minamoto-no Jošicuneho patrí do prvej desiatky hrdinov a osobností, ktorých pochopenie znamená priblížiť sa k podstate japonskej kultúry. Autorka sa tejto témy zhostila obširne a do hĺbky, a v svojej rozsiahlej práci podala plastický obraz tejto postavy. Následne na konkrétnom príklade jednej divadelnej hry žánru džúruri predstavila, ako sa rozličné tradície v japonskej kultúre preliňajú a integrálne splývajú, aby vytvárali vždy novú a novú ucelenú formu, prispievajúci k bohatosti japonskej kultúry a japonského kultúrneho dedičstva.

Autorka tému zvládla vynikajúco. Pripomienky, ktoré k práci mám, by sa dali rozdeliť do niekoľkých kategórií – jazykové, formálne a vecné.

Jazykové pripomienky

Pri prepise čínštiny zvolila autorka Wade-Glidesov prepis (navyše o tom píše až na s255 - bolo treba to uviesť hneď na začiatku práce). Tento prepis je podľa mňa z hľadiska súčasného stavu sinológie zastaraný. Keď už autorka neprijíma *pinyin*, ktorý podľa nej nie je dosť „čitateľný“ (s čím možno súhlasiť), mala použiť dobre zaužívaný český prepis, voči ktorému síce možno mať isté fonologické námietky, ale do textu českého prekladu sa hodí dokonale a nespôsobuje u čitateľa zbytočný chaos – napr. čitateľovi je pri ňom jasné, že „ch“ sa číta /ch/ atď, čo pri autorkou zvolenom prepise je nejasné a sotva sa dá čakať, že čitateľ čínske slová správne vysloví. Navyše, česká transkripcia má už dlhoročnú tradíciu a umiestnená aj v preklade japonského textu pôsobí ladne a harmonicky. Použitie Wade-Gilesovej transkripcie znamená popretie desaťročí českej sinológie a z hľadiska orientalistiky je podľa mňa krokom späť.

Názov diela *Gempei džósuiki* existuje aj vo verzii *Gempei SEIsuiki* – nie som si istý, či autorka uvádza aj túto verziu názvu.

V rámci prírodopisnej terminológie vítam, že autorka používa preklad „meruňka“ pre slovo *ume*, je to botanicky aj fakticky presné riešenie, ktoré dlhé roky presadzujem aj ja v slovenčine (marhuľa).

Namiesto výrazu „nevlastní bratr“ by som navrhoval upresnenie, ktoré, hoci je prebraté z angličtiny, ale je užitočné: „polobratr“; náš výraz „nevlastní“ totiž nie je presný – má dva rozdielne významy: zahŕňa totiž nie len súrodencia, ktorý má s niekým spoločného len jedného rodiča, ale aj súrodencia priženého/privydatého, ktorý sa stal „súrodencom“ len tým, že jeho rodič vstúpil do dodatočného manželského zväzku s niekým, kto už tiež mal z predchádzajúceho manželstva deti. A v rámci japonských rodových väzieb je práve presná identifikácia rodinných vzťahov vrcholne dôležitá (japonskú bohatú terminológiu v tomto ohľade je ťažké presne reflektovať, ale je dobré aspoň sa k jej presnosti priblížiť).

Autorka hovorí o „lenních knížatech“ už v období tairovsko-minamotovskej vojny, čo je však anachronizmus – český termín „lenní kníže“ je ekvivalentom pojmu „daimjó“, a tí sa objavujú, pokiaľ sa nemýlim, až o vyše dve storočia neskôr.

Navrhol by som iné riešenia pri názvoch *Gjoku-jó* („*Perlové listy*“ – s27 pozn.p.č.) a *Džóruri* („*Zářící Nefrit*“). Práve slovo *gjoku* totiž zodpovedá hornine „nephrit“, tradičnému silnému symbolu čínskej kultúry, obvykle zelenej farby. Keď sa niekedy v 18. storočí začal do Číny dovážať farebne oveľa výraznejší „jadeit“, jeho bežné označenie sa v čínštine od nefritu neodlíšilo, čo spôsobuje dnešnú rozkolísanosť medzi „nephrit“ a „jadeit“, skomplikovanú navyše tým, že anglické „jade“ zvädza práve k prekladu „jadeit“ – hoci jadeit v čínskej kultúre až do 18. storočia vôbec nefiguroval (anglické slovo „jade“ je totiž dvojnásobné, čím presne zodpovedá práve pojmu *gjoku* (čín. *jü*), pretože je strešným označením aj pre „nephrite“ aj „jadeite“!). Práve pri spojení s výrazom „jó“ = listy je jasné, že nejde o význam „perly“, ale práve o „nephrit“ – tj. „Nephritové listy“. Na druhej strane zasa, výraz *ruri* je pomenovanie horniny, ktorá na rozdiel od nefritu je typická svojou krásnou **modrou** farbou – ide o lazurit, vzácny kameň z Afganistanu, ktorý bol aj v Európe cenený ako prípravok na modrú farbu renesančných maliarov. Pri názvoch, hlavne literárnych diel, je dôležitá aj konotácia a symbolika, a tak „nephrit“ a „lazurit“ vyvolávajú dve úplne odlišné predstavy – u *Džóruri* teda ide o „čírý lazurit“.

„Ósacká bariéra“ (s36 pozn.p.č.) ako preklad pojmu *Ausaka(Ósaka)-no seki* nie je presný. Skôr išlo o „strážnicu“ či akési mýto.

„Pampová tráva“ nijako nevystihuje podstatu rastliny *susuki*. Slovenský názov je ozdobnica čínska (nemám zistený český ekvivalent); odvodzovať názvy rastlín na základe angličtiny nie je žiaduce, keďže práve angličtina má veľmi nepresný systém (dá sa hovoriť takmer o neprítomnosti taxonomického systému). Preto „pampas grass“ je úplne zavádzajúce a lepšie by potom bolo použiť napr. opisné spojenie typu „(vysoká) tráva *susuki*“.

Podobne by sa hodilo uviesť japonský názov rastliny napr. v poznámke na s255: „Trojpek (deutzia,...)“ – ako je to v japončine?

Zaobchádzanie s japonskými menami a ich skloňovanie vykazuje nepravidelnosti, ktoré by sa vo vedeckej práci nemali vyskytovať. Ide tu hlavne o dva problémy:

1. „od Fudžiwary no Tadzaneho“
2. „od Minamotů/Tairů“ oproti „Joritomoa“

Hoci sa vo väčšine prepisov do latinky japonské „partikuly“ píše ako samostatné slová, treba si uvedomiť, že pri aglutinačnom charaktere japončiny ide de facto o (svojím spôsobom) „prípony“ (napr. v ďalších aglutinačných jazykoch ako maďarčina, fínčina či gruzínčina sa tieto koncovky píše spolu so slovom). Samostatné písanie vedie k takým prípadom, ako keď sa *Fudžiwara-no* (de facto jedno slovo – priezvisko v genitívnom či prívlastkovom tvare) berie, akoby išlo o samostatné *Fudžiwara*, za ktorým nasleduje „samostatné“ *no*, a potom vzniká tendencia kmeň slova *Fudžiwara* skloňovať, pričom vzniká dojem, akoby *no* bolo niečo podobné francúzskemu „de“ v šľachtických menách. To je však v rozpore s charakterom japončiny, kde *Fudžiwarano* je, dá sa povedať, integrálna lexikálno-syntaktická jednotka, čiže je nelogické, aby sa zvlášť vyskloňovalo priezvisko *Fudžiwara* a za ním – za česky vyskloňovaným – sa pripájala ešte japonská genitívna prípona/partikula *no*. Z tohto dôvodu používam vo svojich prácach spojovník, ktorý naznačuje, že „partikula“ je s predchádzajúcim slovom spojená veľmi silným spojmom (toho dôkazom je, že kmeň+partikula obvykle tvoria v japončine jednu prízvukovú jednotku).

Rozhodne by som nesúhlasil s dvojtvarosťou mien – raz uvádzaných s príponou *no* a raz bez nej, a to bez zjavnej príčiny – v podstate sa zdá, že ide o momentálne rozhodnutie autorky. Mená by sa však mali vyskytovať v jednotnej podobe a všetky pod jedným princípom – tj. v tej podobe, ako vystupujú v japončine, bez násilných zmien či „poeurópcovania“.

Snaha starať sa o zachovanie koncového *-o* aj pri skloňovaní („Joritomo“ - „od Joritomoa“) mi nie je cudzia, otázkou však je, pokiaľ až zjásť. Nemôžeme jedny mená pri českom skloňovaní nechať s *-o*, u iných zas toto *-o* vypustiť („Minamoto“ – „od Minamotů“). Ja osobne tiež presadzujem zachovávanie *-o* v slove *Jamato* (napr. v adjektíve „jamatoský“) – treba však zvážiť, či – keď už sa rozhodneme zachovávať *-o*, tak či nezachovávať aj *-a* (čo by znamenalo „Taira“ – „od Tairaů“). Ako však potom skloňovať napr. osobné mužské meno *Tadamasa*, či miestne meno *Dannoura*?...).

Pozor tiež na menosled (s59: „Hidejoši Tojotomi či Oda Nobunaga“, s62 „Zenčiku Komparu“).

s143 „skřetem Tenguem“ – *tengu* je všeobecné označenie týchto bytostí, preto ho netreba písať veľkým písmenom. (Navyše, pojem „tengu“ by som ponechal ako špecifickú kategóriu rozprávkových bytostí a nenahrádzal by som ho pojmom „skřet“, ktorý môže mať odlišné konotácie)

Hra *nó Óhara gokó* (spomínaná na s.19) podľa mňa neznamená „Urozené štěstí“ z Óhary; výraz „gokó“ znamená „cisárska (ctená) púť/cesta“ (nech už sa píše akýmkoľvek znakmi). Hlavne v súvislosti s Óharou je to typický príklad protokolárne výnimočnej udalosti, keď cisár vyšiel von zo svojho paláca, aby navštívil pani Kenreimon.

S70 „Dvanáctý sešit v obrazech (Džúnidan zóši e-maki)“ – vzhľadom na dôležitosť tohto diela považujem za potrebné upozorniť na – zrejme len – preklep, ide totiž o „**Dvanáctidílný** sešit...“.

s109 prepis japonského textu do latinky: „Somo somo, kore ha Kanmu tennó...“ Písanie „ha“ je tu nelogické. Prepis do latinky má totiž odrážať výslovnosť, a nie odrážať istú grafickú zákonitosť v systéme japonského písma. V postavení tematickej partikuly sa „wa“ nikdy nevyslovovalo „ha“. Išlo o fonologický vývoj „pa – fa – wa“. Pre staršie texty je preto lepšie písať buď (fonologické) „fa“, alebo (fonetické) „wa“.

s83 „lidových písní“ zokkjoku – takéto prekladové riešenie je nešťastné, pretože český pojem „lidové písně“ je očividne niečo úplne iné ako termín „zokkjoku“.

Rozmýšľam, či by sa nedal zvoliť výstižnejší český názov titulu vybranej hry džóruri. Ako u mnohých hier džóruri aj príbuzného žánru kabuki, aj tu je názov vlastne nie jednou syntagmou, ale metaforickou juxtaopozíciou; prekladové riešenie „Jošicune medzi květy sakur“ vyvoláva jeden celistvý obraz, ale nevystihuje dvojpolarnosť pôvodného názvu, v ktorom „Jošicune“ a „tisíc sakur“ vytvárajú skôr porovnanie než jeden ucelený obraz. Prícom číselný výraz *senbon* má tiež dôležité významové poslanie. Medzi moje prekladové riešenia by patrili názvy ako „Jošicune – tisíc sakur“ či „Jošicune a tisíc sakur“...

s157 V preklade hry, zdá sa mi, kolíše terminológia titulu Fudžiwara-no Tomokatu, raz je minister zľava, raz generál zľava. Možno ide o rozkolísanosť v originále, možno len o prekladateľskú nepozornosť.

Z anglicizmov by som navrhol riešenie „hra nó“ (prípadne len „nó“) a nie anglický slovosled „nó hra“. Podobný anglický slovosled majú spojenia „kabuki verze“, „džóruri verze“. Použitie nezhodného prívlastku PRED slovom je v našich jazykoch neprirodzené (nepovieme „Jokohama stanice“, ale „Stanice Jokohama“, hoci v angličtine aj v japončine je prirodzené a dostatočné použitie podstatného mena v roli prívlastku len jeho púhym postavením PRED rozvíjané slovo). Prípadne sa dajú tieto prípady riešiť vytvorením zhodného prívlastku: „nóová hra“, „kabukiová verze“.

Veta na s.23 hore: Pravý samuraj odchází ze života v plné síle, v celé jeho kráse a náhle (...). Zrejme tu ide o nepresné použitie zámena – namiesto „jeho“ má byť „své“, pretože „jeho“ by sa mohlo vzťahovať len na „život“, kým „své“ sa vzťahuje k podmetu. Ide tu zrejme tiež o vplyv angličtiny, ktorá tento rozdiel nepozná a zámeno typu „svoj“ (sanskrt. sva- apod.), vzťahujúce sa k PODMETU VETY, nepozná.

s48 poznámka p.č. 73: údaj „v angloamerické soustavě jsou palec a coul totožné“ – nepochopil som, na čo je tento údaj potrebný. Rieši sa tu predsa pomenovanie JAPONSKEJ miery ČESKÝM slovom. Interná problematika anglickej terminológie tu neplní nijakú informačnú funkciu.

s96 výraz „akt“ (ako istá podkategória dejstva) by som nahradil výrazom „scéna/výjav“ – ako napokon sama autorka neskôr robí, ale terminológiu treba ujednotiť a zachovávať od začiatku, nie ju upresňovať až v priebehu písania istej kapitoly.

s140 „šestého královského vnoučete“, s163 „královské kurtizány“ – v japonskom prostredí rozhodne nemožno hovoriť o „kráľoch“ (pokiaľ nehovoríme o obdobiach jajo i a kofun). Tu zrejme ide znova o automatické prebranie anglického „royal“, ktoré však v japonskom kontexte neznamená „kráľovský“, ale „cisársky“.

s156 „klan Heike“: u nás má slovo „klan“ zápornú konotáciu, v angličtine „clan“ (z gélskeho „clann“ = potomstvo) nie. Preto ho treba nahradiť vhodnejším slovom – slovo „rod“ dokonale vyhovuje tomuto pojmu.

s257: pozn. 14: *hómjó* nie je „převzaté jméno“, ale „dharmové (alebo buddhistické) jméno“.

s258: pozn.25: „kówakamai (recitace textů z „Příběhu rodu Taira“ za doprovodu loutny a tance)“ – namiesto loutny tu zrejme má byť flauta alebo bubienok.

Ďalšia jazyková pripomienka:

„potenciální“ (nie „potencionální“)

Formálne pripomienky k štruktúre práce

Zmeny poradia niektorých častí: niektoré pasáže by sa hodili na úvod práce:

Poznámka na s150 o japonských menách mala byť zaradená v úvode práce.

Rozpis piatich kategórii hier nó je umiestnený až k záveru kapitoly o nó, po tom, čo bolo už spomínaných mnoho hier a ich príslušnosť k jednotlivým skupinám. Z hľadiska čitateľa je toto poradie kontraproduktívne. Rozpis a vysvetlenie má predchádzať príkladom, inak stráca zmysel. Nemôžeme čakať od čitateľa, aby sa potom spätne k jednotlivým hrám vracal.

Bolo by vhodnejšie, aby bibliografia bola až v samom závere zviazanej práce – čisto z praktického dôvodu, že čitateľ pri listovaní ťažko hľadá bibliografiu, ktorá sa ocitla uprostred väzby.

V citovaných pasážach sa nachádzajú tri bodky, nie je však jasné, či ide o tri bodky pôvodne sa nachádzajúce v pôvodine, alebo ide o skratku citácie. Bolo by lepšie použiť tri bodky v zátvorke, ako štandardný ukazovateľ výpustiek v citáte.

Nie je mi jasný pôvod niektorých českých prekladov, napr. citácií z *Gikeiki* či *Azuma kagami* (s.43 ďalej) – dá sa predpokladať, že sú to autorkine priame preklady z originálu, ale žiadalo by sa túto informáciu priamo uviesť.

Napájanie jednotlivých častí prekladu je treba jasne vyznačiť. Na s47 napr. dve pasáže prekladu oddeľuje autorský riadok znejúci: „Další kapitola *Zápisků o Jošicunem* nese výmluvný název *Kapitánova sebevražda*.“ Z toho nie je jasné, či medzi dvoma časťami je priamy súvis, či na seba priamo nadväzujú, alebo je medzi nimi niečo vynechané – väčšia či menšia časť? – čím sa stráca celistvosť informácie, ktorá citovaním týchto pasáží bola zamýšľaná.

Nie som si celkom istý potrebou kapitoly „Přehled děje hry“ (od s102). Analýza hry dáva zmysel len vtedy, ak si čitateľ hru najprv prečíta. V opačnom prípade mu podľa mňa nepomôže ani nejaký prehľad deja.

s71: nachádza sa tu tabuľka, ktorá však nemá názov a nie je napísané, aké údaje prináša.

s74 – nadpis uvádza „kabuki a frašky kjógen“ – hoci frašky kjógen boli uvedené už na s59 pri nó. Navyše v tejto tabuľke nie je rozlíšené, ktoré hry by mali byť kabuki a ktoré kjógeny.

s85: „I proto dávám tématu „Jošicune a ženy“ přednost před tématem „Jošicune a jeho vazalové“ – toto malo byť uvedené už na predchádzajúcej strane, pretože tá avízovala opačné poradie.

s86 poznámka 2. „Jedno tělo a jedna duše sta hrdinů (Eijů hjakunin iššu)“ – nejde o „jednu duši“, ale výraz *Hjakunin-iššu* znamená „po jednej básni od sto (básnikov)“

s142: citácia z Piesne o Nibelungoch by sa hodila v pôvodnej staronemeckej podobe, nie v modernom nemeckom preklade (keďže sa tu pracuje na dobovej komparácii dvoch starých textov)

s257 pozn.16: „v anglickém překladu místní jméno Kaga zmíněno není“. Nevidím na tomto mieste účelnosť porovnávania nemeckého a anglického prekladu. To predsa nie je účelom práce – ide tu o vzťah originálu (japonského) a českého prekladu.

Vecné pripomienky

s24: autorka uvádza, že v bitke pri Dannoure sa z božských cisárskych pokladov („insignií“) podarilo zachrániť zrkadlo a „drahokam“ (presnejšie by bolo „korále“). Myslím, že v Heike monogatari sa píše, že dodatočne poslaným potápačom sa podarilo vyloviť aj „zástupnú kópiu“ meča (hoci originál meča je vlastne celý čas uchovávaný vo svätyni Acuta)

s27 (11. riadok): autorka spomína cisára „Godaigo“ – ide asi o cisára Gotobu.

s52 – nadpis: obdobie Kamakura a Muromači autorka v podtitulku označuje ako „vrcholný až pozdňí stredovek“. Takéto upresnenie by malo zmysel, keby sa týkalo japonského delenia dejín; uvádzaný údaj však zodpovedá deleniu dejín v Európe, a tým je na tomto mieste neorganický. Dané obdobie sa totiž z hľadiska vnútornej zákonitosti japonského vývoja označuje ako stredovek, a keďže japonský stredovek sa ZAČÍNA obdobím Kamakura, nemožno hovoriť o „vrcholnom až pozdňom“ stredoveku.

s57 Uvádza sa Kniha tanců, ale nevysvetľuje sa, že ide o *Mai-no hon*, základný kánon kówakaovských tancov.

s58 „klášter při chrámu Daigo“ apod – Ide tu o prevrátenú hierarchiu pojmov, keďže *Daigodži* a podobné inštitúcie sú v prvom rade buddhistickým kláštorom, a V RÁMCI NEHO je ústredný „chrámový okrsk“ pozostávajúci z kondó, kódó, pagody a podobne. Čiže stačilo by vyjadrenie „klášter Daigodži“

s59 výklad spracovania tematiky Jošicuneho v dráme nó vyvoláva dojem, akoby nó bola mladšia ako kówakamai („Lze říci, že v žánru nó získal tanec ve stylu žánru kówakamai jaksí hmatateľnejší jevištní zpracování“, takisto zaradením kapitoly o kówakamai PRED kapitolku o nó), čo je samozrejme opačne. Takisto s87: „zpracován již v žánru kówakamai, později se objevuje v nó hráč“ – v tomto prípade je však možné, že autorka má na mysli nóové diela neskoršieho, postklasického obdobia, ktoré skutočne nasledovalo až po vzniku kówakamai.

s59 „prvního jarního měsíce (což odpovídá březnu, v asijském kalendáři prvnímu měsíci v roce)“ – to je omyl. Lunárny prvý mesiac sa začínal v rozmedzí druhej polovice januára a prvej polovice februára. Ani tradičné novoročné zbieranie bylín v 7. deň prvého mesiaca nemalo ako pripadnúť na náš „marec“.

s88 „princezna Džóruri“, „princezna Warabi“. Preklad *hime* ako „princezna“ je nešťastná zvyklosť, zaužívaná v japonológii nie len našej, ale aj svetovej. Nejde však o princeznú, ale o *spanilú devu/pannu/vznešenú pani*. Princezná (tj. dcéra panovníka) je *naišinnó*, prípadne *miko*. (K tomu ešte pristupuje ďalšia okolnosť, že v angličtine „princess“ znamená aj „kňažná“, čo však do významového okruhu českého „princezna“ nespadá.)

s255 (odspodu 3. riadok) „a 24. března 1185 proběhla námořní bitva u Dannoury“ – podľa s20 prebehla „20. dubna“.

s256 „přijal buddhistické jméno Hóó (Mnišský Císař)“: *Hóó* nie je *meno*, ale *titul*, preto ho treba písať *malým písmenom*.

Napriek týmto pripomienkam, ktoré sú len parciálneho rázu a niektoré z nich sú skôr odbornou radou než výčitkou, je kvalita a prínos práce veľmi vysoký.

Autorka prácou preukazuje nazbierané vedomosti aj hlboké chápanie špecifickosti japonskej kultúry.

Jadro práce, ktorým je konkrétna hra džóruri, je obohatené o široký historický aj literárny kontext, takže podáva o zvolenej téme celistvú informáciu - povedal by som priam, že vyčerpávajúcu. Historické pozadie, životopisné zhrnutie dvoch rivalov konfliktu – polobratov Joritoma a Jošicuneho, analýza kľúčových stretov tairovsko-minamotovskej vojny – Ičiotani, Jašima a Dannoura, zhrnutie Jošicuneho ako literárnej legendy vrátane podrobne

vypracovaných zoznamov hier s touto tematikou, rozobranie vybranej hry džóruri s podrobným predstavením jej troch autorov, filologickým rozborom premiérového plagátu, ako aj nasledovná analýza samotného diela z rozličných hľadísk, plus komparatistická kapitola zaoberajúca sa Jošicunem ako mýtom - to všetko spolu vytvára kvalitnú vedeckú prácu, ktorú by podľa môjho názoru bolo cenné vydať, a to nie len po česky, ale aj v angličtine, aby bola prínosom aj svetovej japonológie. Pridaný český text hry džóruri je takisto obdivuhodný prekladateľský počin, ktorý môžem osobne posúdiť vďaka skúsenostiam z prekladania hier nó.

Práca je cenná aj ilustračným materiálom, ktorý je bohatý a vhodne dopĺňa informácie z textu. Je tiež chválitebné, že obrázky sú vložené priamo v texte tam, kam patria, čo predstavovalo určite viac technických problémov, ako púha zvyčajná obrazová príloha.

Na základe všetkých týchto hľadísk prácu odporúčam k obhajobe.

Ivan Rumánek

v Brne júl 2012